

El crim en Shakespeare

Rosa Maria Martínez Ascaso

PRÒLEG DE GENÍS SINCA

EL CRIM EN
SHAKESPEARE

• Col·lecció El Tinter – 184 •

EL CRIM EN SHAKESPEARE

Rosa Maria Martínez Ascaso

Pròleg de Genís Sinca

■ Cossetània

Primera edició: gener del 2025

© Rosa Maria Martínez Ascaso

© de l'edició:
9 Grup Editorial
Cossetània Edicions
C. de la Violeta, 6 • 43800 Valls
Tel. 977602591
cossetania@cossetania.com
www.cossetania.com

Impressió: Romanyà Valls, SA

ISBN: 978-84-1356-467-8

DL T 15-2025

No és permesa la reproducció total o parcial d'aquest llibre, ni la seva incorporació a un sistema informàtic, ni la seva transmissió en cap forma ni per cap mitjà, sigui electrònic, mecànic, per fotocòpia, per gravació o altres mètodes, sense el permís previ i per escrit dels titulars del *copyright*.

*Als meus fills,
Jordi, Laura i Eva.*

ÍNDIX

PRÒLEG, <i>per Genís Sinca</i>	9
INTRODUCCIÓ	13
1. ELS CAMINS DEL CRIM EN SHAKESPEARE	19
1.1. El crim en l'època shakespeariana	23
1.2. L'assassinat en l'obra de Shakespeare	27
1.3. Tipus de criminals: fratricides, uxoricides, infanticides, nepoticides	30
1.4. Violència explícitament impúdica.....	36
1.5. Llicència per matar. Impunitat de l'assassí. Crims encoberts.....	42
2. LLEIS I JUSTÍCIA EN SHAKESPEARE	45
2.1. La llei i la justícia vistes per Shakespeare.....	47
2.2. Jutges, advocats i empleats judicials.....	52
2.3. La culpa i el càstig	59
2.4. Atenuants. Defensa pròpia. Visió irònica.....	63
2.5. El suïcidi segons Shakespeare.....	68

3. ASSASSINATS POLÍTICS: MAGNICIDIS I TIRANICIDIS	75
3.1. La guerra com a assassinat col·lectiu.....	79
3.2. Crims premeditats	92
3.3. Crims involuntaris.....	95
3.4. L'instrument o arma del crim.....	97
3.5. Motius. <i>Modus operandi</i>	100
4. CRIMS PASSIONALS	103
4.1. Assassinats per gelosia. Masclisme a <i>Otel·lo</i> , <i>Conte d'hivern</i> i <i>Cimbelí</i>	106
4.2. Violacions, mutilacions, tortures.....	112
4.3. Assassinats frustrats. Crims per encàrrec.....	117
4.4. Moral social i religiosa.....	123
4.5. Escrúpols de consciència. Penediment.....	131
5. DELICTES I DELINQÜENTS EN SHAKESPEARE	141
5.1. Psicologia del delinqüent shakespeareà.....	143
5.2. Delictes per classes socials	146
5.3. <i>Serial killers</i>	150
5.4. Vici, corrupció i conspiracions.....	154
5.5. La llei i el delinqüent en Shakespeare.....	166
6. EL CRIM PERSONIFICAT	171
6.1. Hamlet: detectiu i botxí.....	175
6.2. <i>Macbeth</i> : el crim de l'ambició	182
6.3. Ricard III: un psicòpata reincident.....	193
6.4. <i>Juli Cèsar</i> : la conspiració criminal	201
6.5. Iago: les <i>fake news</i> com a arma letal.....	212
6.6. <i>Titus Andrònic</i> . Un trio infernal: Aaron i Tamora i Titus	215
EPÍLEG	221
ÍNDIX ONOMÀSTIC.....	227

PRÒLEG

Aquest pròleg és criminal perquè dilata imperdonablement el temps per començar a llegir aquest llibre excepcional. El lector està a punt d'abordar el resultat del procés d'anàlisi d'anys i anys d'estudi, de la mà de la nostra experta de capçalera en l'obra de William Shakespeare, aquesta vegada sobre l'aspecte més inquietant, morbós i atractiu de l'autor de Stratford-on-Avon, el crim. Deixant de banda dades que es faran inoblidables, com el fet que la paraula *assassination* va ser inventada per Shakespeare, la presència del crim en les obres del gran autor és tan flagrant i definitiva, tan natural i quotidiana, que acaba essent definitiva d'aquesta essència humana que tan magistralment va encarregar-se de retratar.

Tal com, de manera reveladora, afirma Rosa Maria Martínez Ascaso al final del primer capítol, “la majoria de morts en l'escena shakespeariana no moren de mort natural, sinó víctimes d'un crim. Sempre, a les tragèdies cabdals de Shakespeare, hi trobem un o més assassinats”. El control i domini de Martínez Ascaso a l'hora d'aprofundir en els aspectes criminals i delictius en l'obra de Shakespeare és espectacular i permet constatar la importància del tema. L'autora s'ho sap tot, ho ha estudiat tot i ho analitza tot, radiografia tots els atemptats, malifetes, enormitats, infàmies, monstrositats i transgressions, però també els tipus de criminals

que els realitzen. Martínez Ascaso senzillament se'ls coneix, fil per randa, de manera que exemplifica, presenta i explica les impunitats que encobreixen la infinitat d'assassins i instigadors del crim que habiten Shakespeare. Ho fa retratant la moral religiosa de l'època, la dels empleats judicials; ens fa la llista apassionada dels crims impulsius i premeditats; descriu amb el més mínim detall els instruments sanguinolents dels atemptats i el tipus d'arma que els personatges de Shakespeare utilitzen per perpetrar les seves atrocitats, a vegades indescriptibles, i els crims; detalla els motius i les estratègies de cada delictes; ens parla de la capacitat detectivesca de Hamlet, però també del perquè a la vegada es converteix en botxí, i dibuixa el perfil del gran Brutus, "el magnicida honest", tal com el bateja, i també de Iago, "el deshonest expert en *fake news*", com afirma, així com del trio infernal que representen Titus Andrònic, Aaron i Tamora.

Òbviament, Martínez Ascaso inclou i estudia profundíssimament els personatges més obscurs i amorals de Shakespeare, els dos assassins en sèrie més importants i cruels del seu teatre de la vida, Ricard III i Macbeth, probablement els dolents més prototípics de l'autor stratfordià, "que cavalquen entre la història i la llegenda", enganxats per sempre més en la retina de la cultura més universal, sobretot perquè Ricard III i Macbeth, com s'explica en el llibre, no són casuals.

Shakespeare, igual que nosaltres, vivia immers en una societat marcada per la violència, la notícia constant d'assassinats, gani-vetades, traïcions sanguinàries, venjances i maldats de tota mena. Ànima sensible, cronista del seu temps, Rosa Maria Martínez Ascaso, a la vegada immersa i molt pendent de l'actualitat política i social dels nostres dies, aporta dades inèdites i fonamentals. "Segur que Shakespeare", afirma, "com a interessat en les notícies de temps passats i com a espectador de la seva realitat contemporània, va conèixer en vida dos dels casos més monstruosos d'assassinats en sèrie a Europa: el del noble francès Gilles de Rais, que al segle XV va segrestar, violar i assassinar més de cent nens i adolescents, i també el cas de l'aristòcrata hongaresa Elisabet Báthory, que l'any 1610 va ser acusada de torturar i matar sis-centes noies joves. Tots dos van ser condemnats i executats." Tal com assegura, Shakespeare, expert en els racons més foscos de l'ànima i del subconsci-

ent, va tirar endavant amb els seus assassins i pervertits segurament pensant que, per esgarrifosos que fossin els seus arguments, “fins i tot si la seva imaginació excedia l’aval de la història”, la realitat superava la ficció.

El lector primmirat no hi trobarà a faltar res ni ningú. La tasca investigadora de Martínez Ascaso arriba en aquest volum a nivells gairebé forensics, molt endins en els budells de la supertemàtica criminal shakespeariana. Però sobretot i sorprenentment, a mesura que el lector avança en la lectura, *El crim en Shakespeare* es converteix de manera astoradora i quasi nigromàntica en un mirall de la nostra actualitat, també tan plena de notícies tràgiques i violentes, delinqüents de totes les condicions i menes i també, és clar, corruptes. “La corrupció”, escriu l’autora, “en les seves diferents ramificacions, és un altre dels delictes que Shakespeare exposa en el seu menú delictiu [...] en tots els matisos que envolten aquest delicte”. Més actual impossible.

Tampoc no s’oblida de fets cabdals, sobretot quan assegura que, a través del crim, Shakespeare aprofita per expressar el propi pensament i converteix el crim en matèria de crítica política i social, com quan fa dir al rei Lear que “els rics i poderosos escapen de la justícia”, i que “és implacable amb els menys afavorits”. El volum, com sempre passa amb Martínez Ascaso, és un deversall exhaustiu d’informació útil, pràctica, un text ric, referencial i gairebé teúrgic, com deia, atapeït d’exemples il·luminadors, notes precises, apunts al marge i comentaris, una anàlisi impagable, en definitiva, quadern de bitàcola per a nosaltres, els shakesperians, però també per al lector que no hi estigui avesat. No en va, Martínez Ascaso és filla de mestra d’escola. La seva prosa sempre té esperit, sempre té voluntat pedagògica, sempre ensenya alguna cosa. No es fa mai feixuga ni pesada. El llibre, com ja és habitual en ella, passa com si res, i ho fa a través d’un temàtica convulsa i delicada.

En aquest sentit, voldria fer constar que aquest volum és probablement el més important de la sèrie sobre Shakespeare publicada per l’autora. Si no ho veieu així, aneu directes al capítol 3, “Assassinats polítics: magnicidis i tiranicidis”, que ja culmina en el primer punt: “La guerra com a assassinat col·lectiu”; o bé el punt “Violacions, mutilacions, tortures”, extraordinari, en el capítol 4; o “Delictes per classes socials”, crític i abassegador en extrem, en

el capítol 5. L'autora fila prim, però el llibre és instructiu i amè. Aquest volum farà forat.

Vull felicitar Rosa Maria Martínez Ascaso per la proesa d'aquesta meravella, però també el lector. La lectura del volum, d'alguna manera, representa una mena d'aniversari, un abans i un després. Així que per molts anys i moltes felicitats.

GENÍS SINCA

INTRODUCCIÓ

*És tan gran el nombre d'obres escrites sobre Shakespeare
que les biblioteques del món gemeguen sota el seu pes.*

JOSÉ MÉNDEZ HERRERA

Les obres de William Shakespeare tenen el mèrit indiscutible d'haver esdevingut els *long sellers* més importants i influents de la literatura universal. Perquè, a més d'aconseguir la categoria d'obres d'art excepcionals, abasten la de ser, en la seva totalitat, les més perdurables a través dels segles. Una de les moltes raons d'aquest èxit és que el dramaturg descriu i psicoanalitza en profunditat tant el costat noble com el costat fosc de la humanitat amb els ingredients més heterogenis: filosòfics, poètics, psicològics i fins i tot humorístics. Amb ells va saber expressar de forma genial la seva minuciosa observació del comportament humà. I ho va reflectir en fons i forma, amb uns arguments que són molt importants, però encara ho són més els camins que tria per vestir-los i desenvolupar-los. Ho aconsegueix amb ingredients tan bàsics i potents com el llenguatge, la filosofia, i un estil transcendentalment profund, molt *sui generis*. Això ha donat lloc a una allau de comentaris, anàlisis i crítiques del seu teatre en l'àmbit planetari, traduïda en una gran influència i presència en les obres i

especialitats artístiques més diverses. De fet, aquest llibre és un més dels punts de vista que enfoquen l'obra shakespeareana.

Sabem que només la Bíblia supera —*urbi et orbi*— Shakespeare en el nombre d'edicions i comentaris de les seves obres. I diàriament aquest cabal augmenta amb aportacions crítiques i noves traduccions en els idiomes més diversos. La lletra impresa, a cavall de *La galàxia Gutenberg* de McLuhan, ha permès que moltes generacions fessin introspecció psicoanalítica llegint l'obra shakespeareana i en deixessin constància per escrit. Perquè la màgia de la seva paraula ultrapassa els límits categòrics del coneixement superficial i fa esdevenir les seves obres simbòlics palimpsests, que amaguen una gran heterogeneïtat de lectures. La creació de centenars de personatges, tots amb paraula pròpia, dona la raó a Coleridge quan diu que “era un home amb miríades d'ànimes”, i a Martin Maurice (*Master William Shakespeare*, 1953), que, parlant de la riquesa del seu vocabulari, li adjudica un lèxic de més de 24.000 paraules diferents, quan la Bíblia anglesa en fa servir 5.000, Milton, 8.000, i un intel·lectual anglès, 3.000.

En l'obra shakespeareana destaca la idea d'un determinisme genètic, que existeix un destí inflexible que dirigeix la humanitat: “Hi ha una especial providència fins i tot en la caiguda d'un pardal. Si ha de ser ara, no està per venir; si no està per venir, serà ara i, si no és ara, vindrà, malgrat tot” (*Hamlet*, V, 2). Alhora, però, com si l'home fos el responsable de la seva felicitat o fracàs: “[...] res no és bo o dolent per ell mateix, tot depèn del nostre pensament” (*Hamlet*, II, 2). Aquesta contradicció entre una filosofia determinista —fatalista en obres com *Romeu i Julieta*, *Hamlet* i les grans tragèdies—, el lliure albir de molts dels seus personatges còmics i el probabilisme del “to be or not to be” hamletia és exponent d'un dels secrets de l'èxit de Shakespeare: el seu eclecticisme. I, més específicament, que en cada personatge polaritza, en major o menor grau, el bé i el mal. No com una dualitat aplaudible o refusable, sinó com una pragmàtica acceptació que hi ha quelcom que supera la criatura humana.

I defineix l'instint: “Les promeses més sòlides no són més que palla per al foc de la sang” (*La tempesta*, IV, 1), l'amor: “Oh, senyora meva, on aneu? Oh, atureu-vos i escolteu, el vostre veritable amor arriba” (*Nit de Reis*, II, 3), o l'home: “Quina obra d'art és l'home, que noble en intel·ligència, que infinit en facultats, en forma i moviment, que excepcional i admirable [...]” (*Hamlet*, II, 2). I la fatalitat, la mà-

gia, el dubte, l'ambició o l'odi... són només alguns dels molts temes i problemes que tracta, sobre els quals desenvolupa tota una filosofia i psicofonia de l'ànima universal, alliberats en la creació de les seves famílies atrides, prototipus de totes les tendències subliminars de la humanitat. Tot i que un dels *leitmotifs* més recurrents de la seva literatura és la mort i les seves mil cares: "Qui voldria portar la càrrega d'una vida feixuga, rondinant, amoïnant-se, si no fos per la por d'un quelcom més enllà de la mort, l'inconegut país del qual cap viatger no torna?" (*Hamlet*, III, 1). I una de les cares de la mort més presents en Shakespeare és el crim, en els seus vessants més polièdrics. Com els relacionats amb factors polítics, socials, econòmics, d'ambició personal, morals o religiosos.

Durant tota la seva vida, Shakespeare va viure uns temps turbulents, en què encara cuejaven les atrocitats de l'edat mitjana i de la Inquisició. I ho va fer a cavall de tres ambients absolutament oposats. El món rural i aparentment plàcid i idíl·lic de Stratford-on-Avon, el seu poble natal, la sofisticació i les turbulències urbanites d'un Londres en plena ebullició transformadora, i la relació personal amb els nobles de la cort reial i amb la mateixa reina. Moltes circumstàncies separaven aquestes òrbites, però altres les unien. Com que, en general i en essència, les tendències bàsiques, positives i negatives de l'ésser humà són iguals en els diversos territoris geogràfics i socials, i en els diferents períodes de la història. Londres era una ciutat obrera, que tant acollia els anglesos procedents del seu extens territori com els estrangers arribats de terres llunyanes a la recerca de treball i fortuna. I aquesta efervescència urbana tan plural, i la progressiva relaxació i promiscuïtat dels costums, comportaven enfrontaments, baralles, conspiracions i crims en tota la seva gamma, que l'estratfordià va reflectir en les seves obres. Però, com a contrast, també incloïa escenes hipertímiques, d'una gran emotivitat. Com a *Romeu i Julieta*, i a *Macbeth*, amb la descripció de l'assassinat dels fills petits de Macduff.

Tot i que a Stratford i comarca segur que també es movien aquestes forces fosques i perilloses. I, rere una aparença idíl·licament bucòlica, bategava l'ambició, el crim passional, la venjança, els enfrontaments per herències o propietats i fins i tot actuava algun assassí psicòpata. El fet que Shakespeare contemplés els crims i delictes contemporanis d'ambdues comunitats, juntament amb els procedents

de la seva cultura clàssica, és possiblement la causa que el seu teatre reflecteixi les infinites varietats d'aquest submon delictuós tràgicament dramàtic.

Des d'aquesta perspectiva començo aquest llibre sobre els crims en Shakespeare, amb un esperit detectivescament *amateur*, però vigilant i realista. Observant i analitzant amb visió psicològica, criminològica i filosòfica els diferents fets agressius que l'autor anglès descriu a les seves obres, que són moltíssims i molt potents. Perquè en el teatre shakespearia se citen les morts de 250 personatges amb nom. Però les més destacades són les 66 morts en escena, que abasten la més variada gamma de tipologies delictives. En cert sentit, això homologa Shakespeare —per l'estructura, el suspens i el contingut— amb el fenomen editorial de la *hard-boiled* o novel·la negra, tan exitosa en l'actualitat. Però en les obres de Shakespeare no només es cometen els assassinats més cruents, sinó que poden considerar-se *thrillers* psicològics, perquè dissectiona l'ànima dels assassins i la de les víctimes, de les quals retrata el subconscient més íntim i reprimat.

Tot aquest aliatge de fets criminals i psicològics, en què destaca la presència dels assassinats més cruents i sanguinaris, tant individuals com col·lectius, com són les guerres, m'ha fet pensar en dues frases shakespearianes: una de Lady Macbeth, molt inquietant: “Qui hauria pensat que aquell vell tingués tanta sang?” (5.1), i l'altra de Tersites, el filòsof agre i malparlat de *Troilus i Crèssida*, que la diu en referència a la guerra de Troia: “Tanta sang i tan poc cervell”.

Ambdues citacions, junt amb les d'altres obres shakespearianes en què la sang és protagonista, expliquen el fet que a Shakespeare hi hagi tanta, tanta sang...

I és que la presència de la sang és molt important en el seu teatre. Com a *Macbeth*. Tant quan parla ell, dirigint-se a la seva dona: “Podrà, tot l'oceà del gran Neptú, netejar-me la sang d'aquestes mans? Al contrari: aquestes meves mans enrogiran els multitudinaris mars, fent del verd un vermell”, com quan ho fa ella: “Encara se sent pudor de sang. Ni tots els perfums d'Aràbia no podran perfumar aquesta petita mà. Oh, oh, oh!” (5.1). A les pàgines shakespearianes hi ha tanta, tanta sang..., perquè la majoria de les víctimes moren per espasa, o per punyal.

Sembla com si Shakespeare, per escriure les seves tragèdies i descriure els seus assassinats, ho fes en molts colors, entre els quals destaca un de tan espectacular com el vermell. Com si tot sovint per

escriure hagués fet servir una ploma vermella, impregnada simbòlicament de sang, aquest líquid vital. Perquè el clímax de les obres dramàtiques shakespeareanes està implícit en el degoteig de crims, que les esquitxa de sang, alhora que sota el cromatisme impactant descobrim el pòsit del pou shakespeareà, un Shakespeare amb tantes capes que costa arribar al seu nucli. Una essència que potser es pot qualificar de quàntica, ja que és variada i contradictòria. Sota una capa en surt una altra, i una altra, i una altra. D'aquí que no cansi, perquè sempre hi trobem un al·licient.

Dividit en sis capítols, cadascun amb cinc apartats, aquest llibre abasta totes les misèries humanes que s'amaguen rere les diverses tipologies criminals. Shakespeare no moralitza, exposa. Com un superforense, dissecciona i analitza com un anatomopatòleg no només el rastre físic, sinó les motivacions i les conseqüències del crim. I, en molts casos, el que encara és més agosarat: la lluita del criminal amb la seva consciència. Com fa Ricard III en un monòleg psicoanalític: "Covarda consciència, com em vols turmentar...! Gotes fredes, porugues, em cobreixen la pell. De què tinc por? De mi mateix? Si no hi ha ningú més! Ricard vol bé a Ricard. És a dir: jo soc jo. Aquí no hi ha cap assassí. No; sí: jo ho soc. I si fugís? De qui? De mi mateix? Per què? Llevat que em vengui. Com? És que em puc venjar de mi mateix? Però si jo m'estimo a mi mateix...! Ah, no. Més aviat crec que m'odio pels actes odiosos que he comès. Soc un pervers. No: dic mentida; no ho soc pas. Estúpid, parla bé de tu mateix. No, no t'adulis. La meva consciència té mil llengües distintes, i cada una explica un conte diferent, i cada una em diu que soc pervers... Ah, crim, terrible crim, comès més enllà de tot límit. Tots els pecats comesos més enllà de tot límit s'apilonen i criden: ets culpable, culpable...!". Un monòleg en què Shakespeare posa en evidència els diferents personatges que habiten l'ànima humana, fins i tot la criminal.

En aquestes pàgines, i a través dels diversos tipus de criminals shakespeareans, amb el seu realisme, anirem descobrint la depravació a què pot arribar el mal, personalitzat en totes les seves facetes. Des dels assassinats polítics (magnicidis i tiranicidis) i els crims passionals fins a la violència més impúdica i desfermada, protagonitzada per *serial killers* i psicòpates.

El darrer i sisè capítol explora les avingudes mentals del crim, en què Shakespeare ens passeja pels racons més foscos dels seus cri-

minals més representatius, personificats en deu perfils de diferents registres: Macbeth i Lady Macbeth, Ricard III, Hamlet, Brutus, Otel·lo, Iago, Titus Andrònic, Aaron i Tamora. Tots ells configuren un món creat per l'autor anglès, que, increïblement, després de quatre segles, encara retrata temes i motius (ambició, gelosia, enveja, honor, perversitat, egolatria, etc.) també presents en la societat actual, que generen els crims més abominables.

Aquesta presència evident del crim i els seus antecedents i conseqüències en l'obra shakespeariana fan que l'autor anglès se'l pugui definir també com a criminòleg. Una faceta de Shakespeare que queda reflectida i analitzada en diferents congressos de criminologia que han tingut lloc al món.

Per acabar, vull deixar constància que, per a les citacions shakespearianes, he emprat les traduccions al català de Salvador Oliva.

I vull agrair molt especialment al polifacètic escriptor i periodista Genís Sinca el seu estimulant pròleg, i al dibuixant i caricaturista Jordi Figuerola Serra (GA) que s'hagi fet càrrec de la portada.

1. ELS CAMINS DEL CRIM EN SHAKESPEARE

*És més curt el camí de la virtut als vicis
que dels vicis a la virtut.*

LUCI ANNEU SÈNECA

Diu l'epístola de Sant Pau al Nou Testament que "els camins del Senyor són inescrutables". Una frase que vol dir metafòricament que són extremadament complexos per a la comprensió dels mortals i, alhora, que els has de creure sense demanar explicacions, confiant en Déu. Una expressió que també es pot aplicar als camins de Shakespeare, tan múltiples i misteriosament bifurcats. I amb trencalls tan recargolats i sorprenents com la vida mateixa, quan reflecteixen tant la natura implacable de l'Antic Testament, amb els seus càstigs, intransigències i venjances, com la del Nou Testament, amb la benevolència, la pietat i la bondat com a valors ètics. Un còctel d'actuacions en el qual Shakespeare excel·leix en la descripció de la part fosca de l'ésser humà, concretament en les tendències de l'individu al mal i a una de les moltes xacres de la humanitat: el crim. Són els camins del crim en Shakespeare, que ens permeten passejar pels diferents paisatges de la perversitat humana i els seus racons més secrets i temibles.

De fet, aquesta homologació entre els camins del Senyor i els shakespeareans ja la va insinuar Peter Brook a *The Empty Space* (*L'espai*

buit), una reflexió sobre el teatre que situa el de Shakespeare com a text sagrat. O com va escriure Alexandre Dumas: “Reconec que Shakespeare és l’home que més ha creat, després de Déu”. És el que fa Cándido Pérez Gállego quan diu que “Shakespeare és un enigma” (“a riddle”), donant-li una dimensió màgica, infinita. I és que les seves obres tenen un contingut panteista, còsmic, amb una polifonia de veus i un abast pluritencular. Especialment en les descripcions dels personatges malvats o criminals que actuen en els seus drames. Perquè, com en l’actual novel·la negra, en les tragèdies shakespeareianes hi ha acció, crims, ambició, instigadors, sexe, justiciers, psicòpates i assassins en sèrie, detectius, espies, crims masclistes i occidors salvatges. Tot un repertori criminològic amanit i servit amb descripció social i psicologia, molta psicologia i filosofia per part de Shakespeare.

Com que els camins del crim es perden en la profunditat dels segles, ens demostren que les conductes i els fets delictuosos es repeteixen generació rere generació. Des de la Grècia i la Roma clàssiques, són molts els autors que han deixat constància en els seus escrits de crims reals o de ficció. I, encara que la criminologia no va fer la seva aparició fins a mitjan segle XIX, Shakespeare ja descriu els crims de les seves obres amb un coneixement científic, perquè ens diu com i amb quina arma es comet el crim i els seus efectes en la víctima, basant-se en la física, la química, la biologia, l’anatomia i la medicina. Com remarca la química i divulgadora científica Kathryn Harkup, “Shakespeare destaca entre altres dramaturgs contemporanis per la gran quantitat de referències i el nivell de detall de diferents aspectes del cos i de la ciència de la salut, des de la física fins a la mental”. I posa diferents exemples de descripcions dels cadàvers, de la quantitat de sang vessada en un apunyalament, del color de la pell després de la mort i del patiment físic i moral de les víctimes, cosa que revela una gran meticulositat i coneixement de la idiosincràsia dels criminals i de les víctimes. Fins i tot, en un passatge de *Juli Cèsar*, Brutus li diu a Pòrcia: “Tu ets la meua veritable i honorable esposa, tan estimada com les gotes de sang que arriben al meu cor trist”. Cal tenir en compte que la teoria de la circulació de la sang de William Harvey es va publicar dotze anys després de la mort de Shakespeare.

L’explicació rau en el fet que l’stratfordià, que no tenia estudis universitaris, era un encuriosit autodidacte i un gran observador de la natura física i mental de l’ésser humà. Això unit a la seva tendència a

parlar de sexe i d'humor fa que en força ocasions els seus personatges combinin aquestes facetes caracterològiques en els seus parlaments. Com quan, a *Les alegres casades de Windsor*, la senyora Quickly explica com es va agenollar al costat del llit de mort de Falstaff, va tocar la seva "virilitat" i va comprovar que allò que en vida era la seva alegria restava "fred com una pedra", com a mostra de la seva defunció. Tota aquesta combinació de factors que trobem tant en el tractament de la mort com en el dels crims per part de l'autor anglès ha quallat *a posteriori* en una plèiade d'investigadors, acadèmics, filòsofs i metges o psiquiatres que han desconstruït els fets luctuosos i n'han tret les seves pròpies conclusions. Però també i especialment en el ram dels col·legues de professió de Shakespeare. Un munt d'autors (literats, cineastes i guionistes de sèries) s'han inspirat en ell per escriure les seves obres.

D'aquí que el rastre de les petjades shakespeareanes sigui tan extens i intens. A Espanya, gent tan dispar com Benavente, Valle-Inclán, Federico García Lorca o Javier Marías reflecteixen l'empremta shakespeareana. Com a Catalunya Alfons Par, Josep Pla o Josep Maria de Sagarra, entre d'altres. I ja no diguem al món sencer, d'Orient a Occident. El primer que va recomanar als autors que agafessin Shakespeare com a model de la seva literatura va ser el dramaturg alemany Gotthold Ephraim Lessing. El mateix Goethe era un entusiasta de l'obra de Shakespeare, com ho van ser Charles Dickens, Marcel Proust, Fiódor Dostoievski, Victor Hugo, Herman Melville, William Faulkner, Vladimir Nabokov o Albert Camus, que, a més de mencionar molt Shakespeare en els seus textos, la seva obra *L'estranger* té molt d'*El rei Lear*. També és el cas del gènere fantàstic i la ciència-ficció, influenciats pel bard de l'Avon. Des d'Aldous Huxley, amb el seu *Un món feliç*, fins a Isaac Asimov, autor de l'interessant *Asimov's Guide to Shakespeare* i de *The Immortal Bard*, una obra deliciosament original en què, en una festa nadalenca, un professor de física li diu a un de literatura que té el poder d'invocar els esperits i els cossos de morts il·lustres, com Arquímedes, Newton o Galileu. Ho fa per veure què en pensen, del món actual, però als tres citats no els agrada, tenen por i se'n tornen al seu món. Aleshores el professor pensa en Shakespeare, el més gran. I li explica al professor de literatura, davant la seva perplexitat, la seva trobada amb l'autor anglès, i li diu que ha demostrat gran interès i comprensió.

Fins i tot Shakespeare ha influït en J.R.R. Tolkien i en moltes sèries televisives actuals, com *Star Trek*, *Doctor Who*, *Los Soprano* o *House of Cards*. Però el cas més excepcional de l'empremta shakespeariana sobre la creació literària de crims i delictes el trobem en l'obra d'Agatha Christie, la reina del crim, que el llegeia i rellegia. I no només menciona o cita d'una forma o altra Shakespeare en quasi totes les seves obres, sinó que moltes tenen com a títol frases del dramaturg britànic. Extreure de *Nit de Reis* el títol *Sad Cypress* (*El xi-prer trist*), en què, a més, reproduceix com a epígraf la cançó del bufó Feste: “Afanya’t, mort, afanya’t a venir, dins un taüt de trist xiprer vull reposar [...]”. A *Perill a End House* parla de Iago, especulant amb visió criminalista sobre els diferents motius de la gelosia. I titula una novel·la *Absent in the Spring*, vers inicial del “Sonet 98” de Shakespeare. També és shakespeariana l'expressió que dona títol a *Taken at the Flood*, agafada d'un parlament de Brutus a *Juli Cèsar*: “There is a tide in the affairs of men which taken at the flood, leads on to fortune” (“Hi ha una marea en la vida dels homes que, aprofitant la marea alta, condueix a la fortuna”). En una altra obra fa servir com a títol el primer vers d'un rodolí recitat per una de les bruixes de *Macbeth*: “By the pricking of my thumbs” (“Per la frisança que sento als dits”), que continua: “something wicked this way comes” (“noto que quelcom pervers s'acosta”). I també és shakespeariana el títol de la seva obra teatral més famosa, *The Mousetrap* (*La rateta*), extret de *Hamlet*, una obra d'Agatha Christie que fa 69 anys que es representa ininterrompudament al Saint Martin Theatre de Londres.

Aquest batec shakespeariana és tan intens que té repercussions insòlites. Per exemple, l'any 2017, el Centre d'Arts Escèniques de Terrassa va presentar *L'empestat*, de Jordi Oriol, una obra que fusiona *La pesta* de Camus amb *La tempesta* de Shakespeare. Una representació que anava acompanyada d'una interpretació musical en directe de *La tempesta*, la *Sonata número 17* de Ludwig van Beethoven, composta pel músic alemany després de llegir l'obra original. L'empremta shakespeariana es projecta en moltes facetes, però concretament vull destacar la temàtica criminal, perquè el seu tractament ha influït tant en autors coneguts com en anònims. Podríem dir que Shakespeare era un *artec*, segons la definició del diccionari: “Enginyós a mostrar el millor camí per aconseguir el fi que es proposa”. Una definició molt escaient, perquè no costa gens imaginar que l'autor britànic es

va proposar presentar les diverses tipologies de la mort (natural o induïda), i especialment la mort per assassinat. Amb elles especula, de forma prosaica o poètica, des de tots els punts de mira, reunides i catalogades per a l'eternitat en el *reality show* del seu teatre. I és que Shakespeare tenia molt ull clínic per anatomitzar les relacions tòxiques i emetre un diagnòstic d'expert. Són els camins del crim en Shakespeare, per on ens condueix a descobrir —guiats pels seus personatges—, a més de la diferència entre l'aparença i la realitat, les diferents tipologies d'assassins.

1.1. EL CRIM EN L'ÈPOCA SHAKESPEARIANA

Quan Shakespeare nasqué, la controvèrsia religiosa sacsejava Europa, i la Inquisició mantenia una lluita aferrissada amb la Reforma protestant. És l'època del domini espanyol amb Felip II, defensor intransigent del catolicisme, especialment contra Isabel I, campiona d'un protestantisme polític, l'anglicanisme, instaurat pel seu pare, Enric VIII. Fins a l'extrem que l'any 1570 el papa Pius V la va excomunicar. Ella regnava de forma absoluta, com a cap religiós i polític al servei del prestigi monàrquic, perquè la democràcia parlamentària encara era als inicis.

La reina exercia la seva autoritat sobre una població de quatre milions d'habitants, uns súbdits que tot just sortien de la fosca etapa medieval. La superstició encara era molt viva, però alhora es desvetllaven noves idees, molt més obertes. El nou món ofería riqueses i perspectives de treball, l'economia prosperava a la metròpoli i s'iniciava el capitalisme. I a aquest món en eferlescència, que es desvetllava des de Londres —el futur ja era aquí—, va arribar Shakespeare amb vint anys cercant treball en el món del teatre. Un ambient dels molts propiciats per la reina —que volia tenir els seus súbdits entretinguts i feliços— amb una màniga ampla que contrastava amb el criteri dels puritans, que proclamaven i exercien càstigs i prohibicions des de llocs de molta influència.

D'altra banda, Londres era un lloc on proliferaven les diversions més plurals: boleres, escoles d'esgrima, jocs d'atzar, combats d'ossos amb cans, lluites de galls, tornejos i espectacles aquàtics al Tàmesi. Però també estaven de moda les visites als judicis dels tribunals, a les execucions, als enterraments importants, a l'exòtic zoològic instal·lat a la Torre de Londres i a les exposicions de productes del nou món

i fins i tot de mòmies portades d'ultramar. Era el contrast entre la prohibició i l'exhibició sense traves. Tot això feia que la ciutat bullís d'oci, però també de feina.

Londres, en el temps de Shakespeare, tenia mig milió d'habitants i era l'època de les grans exploracions, patrocinades per la reina i els comerciants més rics de la City. Sir Francis Drake i Sir Walter Raleigh van ser dos dels impulsors i executors d'aquestes expedicions transoceàniques, més aviat amb segell pirata. Un altre gran impuls a la prosperitat i la cultura el va donar la difusió de la impremta, posant els llibres a l'abast de la classe mitjana, i Shakespeare se'n va beneficiar: del seu poema "Venus i Adonis" se'n van fer set edicions en vida seva. Tot un *best-seller* que es venia al mercat de llibres al voltant de la catedral de Sant Pau, on també proliferaven els fullets amb notícies contemporànies del país i de l'estranger, predecessors de la premsa actual.

Però el que més va incidir en la creació literària del dramaturg va ser l'existència dels teatres. Uns teatres sempre als afores de la capital, ja que els governadors i l'alcalde (puritans) no volien al centre "antres de perdició", com ells en deien. D'aquí que s'instal·lessin a les barriades perifèriques com Blackfriars, a l'altra banda del riu i compartint espai amb bordells, tavernes i presons. Així va aixecar Richard Burbage l'any 1576 el seu primer teatre fix —The Theater—, on Shakespeare va anar a parar quan va arribar a Londres. I va participar en el desmantellament del seu edifici, transportant-lo peça a peça per construir el nou teatre The Globe, inaugurat l'any 1599, ja amb participació econòmica de Shakespeare d'una dècima part, i que lluí al seu frontispici el lema "Totus mundus agit histrionem" ("Tothom fa d'actor"). A partir d'aquí, la veu de Shakespeare s'escampa i s'immortalitza a través de les trenta-set obres teatrals que va escriure en vint anys. I és que a les seves mans les àuries caràtules de la comèdia i la tragèdia concentren i analitzen els somriures i les llàgrimes de tota la humanitat.

Per donar una idea de l'abast de l'embranzida teatral, cal remarcar que en temps de Shakespeare es van construir set grans teatres: a més dels dos ja citats, el Newington Butts, The Rose, The Swan, The Courtain i The Fortune. Es va passar del món Tudor d'Isabel I al dels Stuart de Jaume I. Tots dos adoraven el teatre. D'aquí que l'any 1603 el rei acollís la Companyia del Lord Cancellor, on treballava